

Història d'un capellà amagat a la Castanya durant la Guerra Civil (1936-1939)

XAVIER CATEURA I VALLS

Story of a chaplain hidden in "La Castanya" during the Civil War (1936-1939)

Durant la Guerra Civil de 1936-1939, a la zona republicana van ser nombroses les persones que foren perseguides. Propietaris, burgesos, membres de l'Església i militants de partits polítics i organitzacions catòliques, van haver de fugir de llur casa si no volien acabar a la presó o assassinats. El massís del Montseny va ser un dels llocs per amagar-se. Els boscos, cabanes, o algunes masies, van ser els indrets on els perseguits es van refugiar per passar els llargs mesos de guerra. Al Montseny va ser on mossèn Jesús Capdevila i Martí va trobar aixopluc. Després que assassinessin un germà seu, també prevere, va fugir del seu poble, Bellpuig, per salvar la vida. Es va refugiar a una de les masies de la vall de la Castanya, el Vilar, on va ser acollit pels seus propietaris fins que va acabar la guerra. Allà va escriure la seva experiència com a perseguit, que ens ha servit per donar-ne testimoni.

Paraules clau: Guerra Civil, la Castanya, emboscats, repressió.

During the Spanish Civil War (1936-1939), in the Republican zone, there were many people that were persecuted. Owners, bourgeoisie, church members and militants from political and religious organisations had to leave their homes if they did not want to end up in prison or being assassinated. The Montseny massif was one of the places where they hid. The woods, huts and country houses were some of the places where the persecuted sought refuge during the long war months. The priest Jesús Capdevila Martí also found shelter in the Montseny. After his brother's assassination, who was also a priest, he left his village, Bellpuig, to save his own life. He found shelter in one of the country houses, el Vilar, in the Castanya valley, where he was welcomed by its owners until the end of the war. During his stay there, he wrote about his experience of being persecuted, which can be now used as a testimony to the events of the time.

Keywords: Civil War, the Castanya valley, ambushed, repression.

No sóc cap frare / ni cap feixista / sinó un pobre / obrer i artista.
(J. Capdevila)

PRESENTACIÓ

Aquesta és la història de mossèn Jesús Capdevila i Martí, nascut a Bellpuig, a la comarca de l'Urgell, que durant la nostra darrera Guerra Civil va anar fins al Montseny per amagar-se del seus perseguidors.

Jesús Capdevila va néixer l'1 de gener de 1891 al si d'una llar pagesa, humil i pregonament cristiana, que vivia al raval de Preixana, a la casa coneguda com ca l'Esclau.¹ Ben aviat va ingressar al convent de sant Bartomeu del seu poble, on anaven els nois que volien ser missioners dins la congregació dels pares Paüls. Quan tenia 15 anys, però, va ingressar al Seminari de Solsona.

Família Capdevila-Martí. Any 1927.
(AJCM).

Identificació persones de la foto Capdevila-Martí: 1- Josep Capdevila i Gené, 2- Maria Capdevila i Gené, 3- Carme Capdevila i Martí, 4- Josep Capdevila i Jané, 5- Josefa Martí i Santiveri, 6- Maria Capdevila i Martí, 7.- Miquel Cornadó i Capdevila, 8- Ramon Capdevila i Gené, 9- Maria Gené i Giribert, 10- Carles Capdevila i Martí, 11- Josep Capdevila i Martí, 12- Jesús Capdevila i Martí.

Va ser ordenat prevere l'abril de 1915 per Francesc d'A. Vidal i Barraquer, que aleshores era el bisbe de la diòcesi de Solsona.² Després de fer de vicari

- 1 Era fill de Josep Capdevila i Giné (Bellpuig, 1851-1928) i de Josefa Martí i Santiveri (Bellpuig, 1856-1930). Aquest matrimoni va tenir nou fills, Antònia (1880-1882), Josep (1882), Carles (1884), Maria (1886), Antònia (1889-1890), Jesús (1891), Manuela (1892), Carme (1894) i Manuel (1896-1896), tots nascuts a la casa pairal, ca l'Esclau, de Bellpuig. No cal dir que en aquells anys hi havia una taxa de mortalitat infantil molt important.
- 2 Francesc d'Assis Vidal i Barraquer (1868-1943). Havia sigut bisbe de Solsona de 1913 a 1919. Després va anar destinat a l'Arquebisbat de Tarragona. Va ser cardenal.

i mestre a Miralcamp, el 1920 va ser destinat, com organista beneficiat, a l'església parroquial de Bellpuig.³ Allà va desenvolupar una incansable tasca pastoral, a l'ensens de la seva gran passió per la música, component tota classe de temes, sardanes, alguna missa, himnes i cants religiosos, cançons populars, com "Cançons de collir olives",⁴ o "Revetlla de Nadal", recull de quinze nades que va harmonitzar per a cant i piano, entre moltes altres. Es pot dir que musicalment va ser un seguidor del mestre Lluís Millet.⁵ També va compartir amb Valeri Serra i Boldú, a qui ajudava en els seus treballs, el seu interès pel folklore i la música tradicional.⁶ Va fundar el cor de la seva parròquia, on també va organitzar els Pomells de Joventut.⁷ Abans de la guerra va ser l'organitzador i el director de la Federació de Joves Cristians de Catalunya (FJCC) al seu poble.⁸

Com veurem més endavant, durant la guerra, mentre estava amagat al Montseny, no va deixar de conrear la poesia, que ja havia començat a escriure quan era al seminari. Una poesia amb clares influències de Verdaguer i Maragall. A vegades acabava els seus poemes amb uns versos de caire moral, com si es tractés d'una faula, adreçant-se especialment a les criatures, ja que sempre va tenir especial predilecció per l'ensenyament dels petits. Al Montseny també en va musicar algunes. Hi ha un parell de quaderns amb els escrits d'aquell temps que va titular així: "Quadern segon. Flors morades. Poesies durant la guerra i l'escola del Montseny", i "Quadern tercer. Escola del Montseny. Vilar de la Castanya. Final de la guerra", dels quals hem transcrit alguna poesia per aquest treball.

Estant a la Castanya, se li va despertar l'afició de pintar.⁹ Els seus primers quadres són de paisatges d'aquell entorn. Tant amb els seus quadres, com

3 El 1928 es va desplaçar a Gandia, per entrar al noviciat dels pares Jesuïtes. S'hi va estar fins el març de 1930, en què va retornar a la seva parròquia de Bellpuig. Volia ingressar en aquesta ordre religiosa?

4 Amb aquesta cançó, l'any 1927 va guanyar el Primer Premi del Folklore, concedit per l'Agrupació Cultural de les Joventuts Republicanes de Lleida.

5 Lluís Millet i Pagès (1867-1941). Fundador, amb Amadeu Vives, de l'Orfeó Català.

6 Valeri Serra i Boldú (1875-1938). Eminent estudiós i investigador del folklore català. Quan es va casar s'instal·là a Bellpuig, on fundà i dirigí el setmanari *Lo Pla d'Urgell* (1912-1921), on col·laborà Jesús Capdevila.

7 "Pomells de Joventut 377 Grup Tres Turons". Els Pomells de Joventut era un moviment de nois i noies, fundat per Josep M. Folch i Torres (1880-1950), que es va organitzar per tot Catalunya, i que reivindicava l'esperit cristià i la llengua catalana.

8 Després de la guerra, la FJCC va ser suprimida per les noves jerarquies de l'Església espanyola, que va imposar el moviment Acción Católica Española.

9 La Castanya és dins el terme municipal del Brull, al vessant ponentí del Montseny, dins la comarca d'Osona.

amb les seves poesies, al llarg de la seva vida va guanyar alguns premis i reconeixements.¹⁰ També és autor d'algunes obres de teatre.

COMENÇA LA GUERRA I LA REVOLUCIÓ

Quan va començar la revolució i la persecució de capellans i monges, mossèn Jesús i el seu germà Josep, que també era capellà,¹¹ es van amagar en un cau de la casa dels seus pares. Era un amagatall creant un habitacle amb una falsa paret, només obert per la part de dalt, que un veí de ca l'Esclau, que era paleta, els va construir. Però una nit, un funcionari de l'ajuntament va veure entrar a la casa a mossèn Josep. Avisats els milicians, no van trigar gaire a anar-hi a fer un exhaustiu registre per detenir-lo, amb l'excusa que l'havien de dur a Lleida per uns tràmits.

Donat que només anaven per agafar mossèn Josep, ja que no sabien que el seu germà en aquell moment també era a la casa, aquell va decidir lliurar-se. Mossèn Jesús li va dir que ell també es lliuraria. Però son germà li digué que no, que almenys ell s'havia de salvar. Josep Capdevila, doncs, va ser detingut i portat a Lleida. A la capital del Segrià va ser assassinat junt amb altres, a la paret del cementiri municipal, sent sebollit a la fossa comuna. Era el 28 d'agost de 1936.

Com que al cap d'uns dies els del comitè revolucionari també buscaven a mossèn Jesús, aquest va decidir fugir del poble. Ell mateix descriu la fugida.

25 de juliol de 1936.¹² Era una nit estrellada... Una nit de juliol... Resseguint corriols irregulars, caminois familiars, coneguts des de la infantesa, m'allunyo d'aquella vila tan meva que em semblava que mai ningú me la podria arrabassar... La nit esplèndida, amenitzada amb el normal i plàcid xiuxiueig dels animalics estiuejants, s'avenia ben poc amb aquella altra negra i afrosa nit de l'odi humà cristal·litzat en una persecució brutal i ferotge. Travesso la carretera de Preixana¹³ i trepitjo, potser per darrera vegada, aquella pols en la qual m'havia rebolcat quan era marrec.¹⁴

10 El 1912, amb només vint anys, va ser premiat als Jocs Florals Jaumistes, amb el seu "Cant a Déu, Pàtria i Rei". *El Correo Catalán*, 21 de maig de 1912.

11 Josep Capdevila i Martí (Bellpuig, 1882), havia entrat al Seminari de Solsona quan tenia 13 anys. Ordenat prevere el 1908. Va ser professor de llatí al Seminari Diocesà. Però donada la seva delicada salut va ser destinat com a beneficiat al seu poble. Vivia a casa dels seus pares, juntament amb el seu germà Jesús. BADIA I TORRAS, Lluís. *Martirologi solsoní* (1936-1939). Barcelona: Editorial Claret, 1988, pp. 213-214.

12 La data que apunta és errònia, atès que el seu germà Josep, també sacerdot, va ser detingut dies més tard, el 28 d'agost.

13 Petit poble a tres quilòmetres de Bellpuig.

14 Fragment del *Quadern segon*. *Flors morades*.

De primer va amagar-se en una cabana dels afores del poble, que era del seu cosí Josep Martí i Mingot, i on el seu fill petit li portava el menjar.¹⁵ Més tard, un altre cosí, anomenat Roc Martí i Huguet, el va anar a recollir amb un cotxe des d'Arenys de Munt, on vivia. Aquest formava part del Comitè Antifeixista d'aquell poble del Maresme.¹⁶ D'aquesta manera, i amb un carnet de la CNT que li va proporcionar, va poder sortir de Bellpuig. A partir d'aleshores es va canviar el nom, fent-se dir Josep Martí. En aquest carnet Capdevila hi figurava com a mestre. Pels seus escrits sabem que abans d'arribar a la Castanya va passar per Vallcebre, Barcelona, Mataró, Vallgorguina i el poble del Montseny, des d'on va anar a la Castanya gràcies a un home de can Nena, en Francesc Deumal,¹⁷ que era l'alcalde i era molt amic de l'amo del Vilar.

Roc Martí i Huguet, el 1930 aprox. (AFM).

EL VILAR DE LA CASTANYA

En aquella casa hi van passar diverses persones que com Capdevila, hi havien cercat refugi. Tant els propietaris¹⁸ com els treballadors que tenien, els protegien, i quan veien que algú es dirigia a la casa, els avisaven perquè anessin a amagar-se al bosc proper. Es veu que va passar temps que ningú de la casa sabia que era capellà, fins que un altre capellà, que també s'hi va amagar un temps, li va dir que ho havia d'explicar.¹⁹

¹⁵ Es tractava de Ramon Martí i Cardona.

¹⁶ Sabem que a vegades viatjava fins a l'Aragó per buscar farina per abastir Arenys de Munt. No endebades era conseller de subministraments de l'ajuntament. No seria estrany, doncs, que en un d'aquests viatges fes marrada a Bellpuig, d'on era fill, i aprofitar per treure del poble el seu cosí germà.

¹⁷ Francesc Deumal i Vila (Montseny, 1912-1992), va ser alcalde del Montseny del 31 d'agost de 1936 al 18 d'octubre del mateix any, pel Front d'Esquerres. Propietari rural, era l'hereu de can Vila i can Nena. Estava casat amb la Ció del mas Boscàs de la Castanya, Concepció Vila i Altarriba (El Brull, 1912), que van tenir tres filles.

¹⁸ Ramon Vilar i Pujols (El Brull, 1895-Montseny, 1947), casat amb Maria Cabanas i Esquerrà (Sant Esteve de Vallespirans -Ripollès-, 1904 - Manlleu, 1975), que tenien vuit fills. Antònia (1930), Antoni (1931), Dolors (1932), Lluís (1934). Teresa (1936), Josep i Ramon van néixer després de la guerra, com també una nena que va morir el 1939, amb pocs mesos, i que es deia Montserrat.

¹⁹ Aquest mossèn era Josep Griera i Remisa (1882-1948). Era el rector del Brull i ho havia estat de la Móra i de la Castanya. Va passar tota la guerra amagat per cases d'aquells varals.

A la rectoria de la parròquia de la Castanya, mossèn Jesús feia classes a la canalla del veïnat.²⁰ Només al matí, ja que la mainada a la tarda havia d'ajudar a les feines de la casa. La filla gran del Vilar, la senyora Antònia,²¹ ens explica que els feia patacons i que els ensenyava de lletra amb un joc de fusta que va fer. Es tracta d'unes peces que servien com a mètode per ensenyar principalment als més petits. Era un "Trencaclosques escolar", que la família Capdevila ha conservat, junt amb una llibreta manual amb les instruccions de com utilitzar-lo, que el mateix Capdevila va redactar. Creiem que es devia inspirar en el mètode d'aprenentatge Montessori. A la llibreta s'hi pot llegir: "Jesús Capdevila Martí, mestre de la Castanya. Juny 1937".

L'Antònia Vilar es va emocionar quan li vàrem ensenyar el dia que l'entrevistàvem, i explicava que al mossèn li agradava molt ensenyar a la mainada. També va comentar que sempre cantava i que sovint pintava, i que ho feia sobre un cartró; fins i tot va dir que n'havia venut algun. I assegura que també li agradava molt cuinar, i que sovint els feia farinetes.

Trencaclosques escolar fet per Jesús Capdevila (AJCM).

Un altre sacerdot refugiat al Vilar va ser Carles Creus,²² que aleshores era el rector de la parròquia de la Castanya. Encara que en un primer moment s'hi va anar a amagar, hi va ser per poc temps, ja que va marxar cap a una masia del Lluçanès.

Hem de dir que en aquell racó amagat del Montseny també hi van arribar els incendiàries. Un veí, ja traspasat, ens havia explicat que un grup de milicians, d'un poble de

l'entorn, van obligar els veïns a treure les imatges dels altars, els ornaments i altres objectes de l'església, per cremar-ho tot. També van llançar dues de les tres campanes del seu campanar, que s'endugueren. Davant les

20 Es tracta de la parròquia de Sant Cristòfol de la Castanya, del Bisbat de Vic. Pel padró d'habitants de l'any 1936, sabem les persones que vivien a les cases d'aquell veïnat. Al mas de Sant Andreu, 8 persones. Can Brodón, 2. El Jovany, 7. L'Adrobau, 2. El Vilar. 9. El Boscàs, 13. Can Solà, 11. Can Ribas, 2. Can Pou, 4. La Rectoria, 2. La Cortada, 8. El Burgués, 8.

21 Antònia Vilar i Cabanas, que actualment viu a Manlleu, i que vàrem poder entrevistar el 18 d'octubre de 2020.

22 Carles Creus i Garriga (1896-1988). El 1935 havia estat nomenat rector de la Castanya.

protestes dels veïns, en deixaren una, ja que d'aquesta manera es podrien avisar entre ells en cas d'algun perill.²³

Al Vilar també hi va anar per amagar-se, en Josep M. Masramon,²⁴ que era un pagès, fill del propietari del mas Codines, de Sant Boi del Lluçanès, que tenia 18 anys. El buscaven els del comitè de Sant Quirze de Besora, perquè havia estat cridat per anar al front. Sembla que qui li va dir que anés amagar-se al Vilar va ser mossèn Creus, que en marxar del Vilar va passar per Codines.

Llegint els escrits de Jesús Capdevila ens assabentem que alguna vegada havia anat de Vic a Barcelona en tren. El desembre de 1937, va escriure una escena sobre el registre que uns milicians van fer als cistells que portaven unes dones. També va escriure, el març del 38, des de Vallgorguina, una poesia sobre el dolmen, o des de Mataró, sobre el mar, aquesta datada el maig de 1938. Això demostra com anava amunt i avall des de l'amagatall de la Castanya. Segurament el fet d'haver-se canviat el nom i sobretot portar a la butxaca un carnet de la CNT, li devia facilitar moure's sense un relatiu perill de ser detingut. Però...

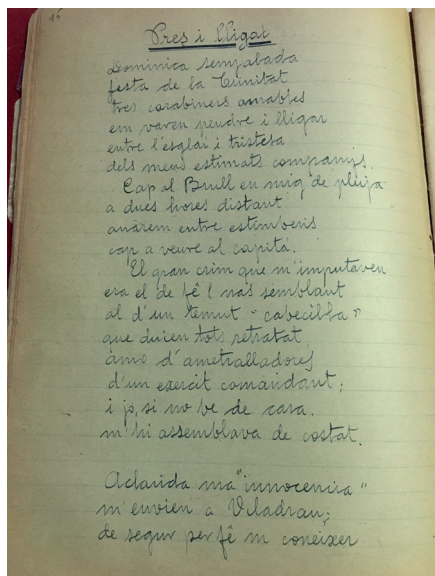
LA DETENCIÓ

Resulta que un diumenge, uns carrabiners es van presentar al Vilar. No era pas la primera vegada que hi anaven. Ja hi havien fet un parell de registres. Fins i tot una vegada s'hi van quedar un parell de dies amb l'esperança de caçar algun "conill", com irònicament escriu Capdevila en una altra de les seves proses poètiques, que sovint destil·len un fi humor. Buscaven gent amagada. No endebades sabien que per aquest massís hi havia força emboscats.

A vegades l'atzar pot jugar males passades. I ser confós per un altre home pot portar problemes. Sobretot si a aquest altre l'estan buscant per empresonar-lo. La qüestió és que quan era a la casa el van detenir. Se'l van endur cap al Brull i després a Viladrau per interrogar-lo. Es veu que el van confondre amb un que buscaven. Al final, aclarida la confusió, el van deixar lliure. Ell mateix explica com va ser la seva detenció.

23 Explicat per Josep Vila i Blanch.

24 Josep M. Masramon i Llimós (1918-2008), conegut com en "Pepito de Vallgatina", ja que es va casar amb la pubilla del mas Vallgatina d'Oristà. Els masos Codines i Vallgatina, avui encara són dues cases de renom de la comarca del Lluçanès.

Escrit de Jesús Capdevila sobre la seva detenció. Any 1938 aprox. (AJCM).

Pres i lligat

Dominica senyalada
festa de la Trinitat
tres carabiners amables
em varen prendre i lligar
entre l'esglai i tristesa
dels meus estimats companys.

Cap al Brull en mig de pluja
a dues hores distant
anàrem entre estimberis
cap a veure el capità.

El gran crim que m'imputaven
era el de fe'l nas semblant
al d'un temut "cabecilla"
que duïen tots retratat
amo d'ametralladores
d'un exèrcit comandant;
i jo, si no bé de cara
m'hi assemblava de costat.

Aclarida ma "innocència"
m'envien a Viladrau
de segur per fe'm conèixer
els presiris dels lleals.

Un quartot que a tres persones
podria encabir amb treballs
n'encabí vuit, deu i dotze
i amb confort el més brillant.

Era l'únic mobiliari
un vas de nit curullat (!)
i una màrfega mig buida
però plena d'estadants.

La cambra de Comandància
on devíem declarar
Jesucrist la presidia
en bell quadre al mur penjat.

Sagrat Cor! Ai poc pensava
trobar-us per aquells topants!
Talment sou com la llum pura
com l'oli sou penetrat
que així com un temps entrareu
en les torres i palaus
de les matrones romanes
i Emperadors Immortals
subtilment us coleu ara
al xalet d'un comandant.

La gent del poble aquells dies
sempre estaven de mercat
rodant per les encontrades
amb la llicència a les mans.

Paper per anà a fer herba
paper per a sortí al camp
paper per a cercar aigua
i que estes ben refrendat
amb la doble signatura
civil i carabinal
i si un requisit faltava
calia al punt recular.

Era una fira continua
de cridòria i paper blanc
resultants meravellosos
de la roja llibertat.

Una nit que poc dormia
oiguí de la presó estant

als roigs que en tornant cantaven
una cançó marcial.

El final de la rescobla
ja els pinta de cap a cap
"Somos carabineros
hasta a emborrachar!"

EL MONTSENY TERRA D'EMBOSCATS

Ja és sabut que per les muntanyes d'aquest massís s'hi amagaven molts joves en edat militar que no tenien cap ganes d'anar al front, i menys de lluitar al costat dels que no consideraven que fossin dels seus. També homes ja fets van trobar refugi en alguna de les masies, balma o barraca que s'escampen entre els seus boscos. Molts d'ells eren propietaris, militants de partits dretans o d'organitzacions catòliques.

Sabem que diversos veïns de la Castanya, que com és lògic coneixien prou bé el terreny, quan van cridar la seva quinta es van fer escàpols. Sovint qui pagava les conseqüències d'haver-se negat a incorporar-se a l'exèrcit, eren els pares o familiars, que eren detinguts i empresonats. Això, sobretot, va succeir la primavera de 1938, quan el govern republicà ja estava preparant l'ofensiva del que seria al juliol la Batalla de l'Ebre, quan es van arribar a mobilitzar els homes que tenien entre 17 i 40 anys.

Un dels grups d'emboscats més important, per la resistència que van fer a les forces que escorcollaven aquest massís, és el que se n'ha dit com "el Grup Montseny".²⁵

En el seu llibre de memòries, el militar Alberto Bayo explica que, avançada ja la guerra va ser destinat al SIM.²⁶ Se li va adjudicar el comandament de les forces que es preparaven per pentinar les muntanyes del Montseny i el seu entorn, a la recerca d'emboscats. Per això, va manar un batalló format per carrabiners i policies. Amb aquelles forces se'n va anar, segons explica ell mateix, a: "[...] *limpiar el Montseny de fascistas y desertores, pues era aquel monte un sitio estratégico que convenía no tener descuidado*". I explica quin fou el resultat:

25 "[...] Más de ochenta veces fue detenida la compañía o sección de Asalto que subía por los vericuetos de Tagamanent, Collformic o el Pla de la Calma, por el bronco disparo de una escopeta solitaria que, emboscada entre riscos y matorrales, destrozaba indefectiblemente la cabeza del que iba en vanguardia. La guerrilla del Montseny llegó a ser una obsesión para los "rojos" [...]. FONTANA I TARRATS, Josep M. *Los catalanes en la guerra de España*. Barcelona: Editorial Acervo, 1951, p. 140. Vegeu també: PORTALS I MARTÍ, Joan. "El grup Montseny", dins *Tagamanent*. Butlletí de l'Associació d'Amics de Tagamanent, núm. 68. Desembre, 2010, pp. 8-11.

26 Servei d'Informació Militar (SIM).

*Nuestro éxito fue reconocido por todos, pues con gran habilidad y sin crueldad, dejamos nuestra retaguardia limpia de riesgos, lo que era muy importante, ya que era al final de la guerra cuando empezaba el cansancio del campesino, al ver que las naciones del mundo nos habían condenado de antemano, y comprendían que nuestro esfuerzo era inútil.*²⁷

Un cop acabada la Guerra Civil, el franquisme va endegar una “Causa General”. Sota aquest nom hi ha reunida la documentació de les investigacions que es van fer per recollir els testimonis dels que havien estat represaliats pels anomenats “incontrolats” o per les forces d’ordre republicanes, i així detenir i jutjar els que, presumptament, havien assassinat o destruït esglésies i propietats. Allà es fa referència a l’anomenada “casa Blanca”, on retenien els familiars dels desertors i emboscats.

*Como casi todos se escondían, vino una plaga de carabineros rojos a buscarlos por los montes como conejos y una vez cogidos se los llevaban al frente y a primera línea, y en caso de no encontrarles encarcelaban a sus padres llevándolos de momento en la “Casa Blanca” de San Martín de Centellas, bajo toda especie de amenazas, llevándose los al cabo de unas 24 horas a Barcelona hasta que aparecían sus hijos.*²⁸

És a la Causa General on hi trobem documentat el testimoni de la Florència Altarriba,²⁹ del mas la Cortada de la Castanya, que va ser empresonada en represàlia per tenir dos fills en edat militar que no s’havien presentat en ser mobilitzada la seva lleva. Aquest cas il·lustra com van ser les detencions de dones d’aquella zona del Montseny i rodalies, que eren portades a aquella casa, també coneguda com la casa del “barco”, que es va convertir en un centre de detenció i d’interrogatori dels carrabiners.³⁰

27 BAYO GIROUD, Alberto. *Mi desembarco en Mallorca (de la guerra civil española)*. Palma de Mallorca: Miquel Font editor, 1987, pp. 194-195.

28 Causa General de Tagamanent 23 de maig de 1941 (AHN.CG).

29 Florència Altarriba i Blancafort, nascuda al Brull el 1884. El 4 de gener de 1943 va declarar davant el jutge municipal del Brull, que el 2 de juliol de 1938 havia estat detinguda a casa seva. Que la van portar a la rectoria del Brull, que feia d’ajuntament i, al dia següent a Aiguafreda per després ser conduïda, en un camió, junt amb d’altres presos, cap a Barcelona. Va estar empresonada fins el 27 d’agost (AHN.CG.).

30 La torre coneguda com “la casa del barco” o “casa blanca”, per la seva forma semblant a un vaixell, és dins el terme de Sant Martí de Centelles. Aquí hi havia un destacament del Servei d’Informació Militar (SIM), que estava dirigit pel comandant Alberto Bayo Giroud (1892-1967). Aquest militar més tard va participar activament en la Revolució Cubana junt a Fidel Castro. Va morir amb el grau de general de l’exèrcit cubà. Vegeu: ROMA I CASANOVAS, Francesc. *La guerra olvidada de l’Alt Congost. 1936-1950*, Bubok Publishing 2013, pp. 107-124.

També tenim el testimoni escrit de mossèn Joan Colom,³¹ que durant la guerra estava amagat en una barraca dins d'un alzinar a la solella del Saní, propietat del mas la Sala del Brull, on hi havia amagades amb ell, diverses persones que se sentien amenaçades.

Això que explica a continuació Jesús Capdevila, amb la seva particular manera d'explicar els fets que va viure aquells anys a la Castanya, ens ho havia explicat, ja fa uns anys, Josep Vila i Blanch, aleshores fill del propietari del mas Boscàs.³² Es tracta del que li va passar a ell i a altres emboscats, quan van ser detinguts per aquelles forces que registraven masies i boscos de Montseny.

El Vilar pintat per Jesús Capdevila (s/d) (AJCM).

Relació d'un pròfuga del Cadí

El quartel on ens dugueren
era d'aigua tot voltat;
s'hi entra per una palanca
com al més tètric penal.

Vàrem dormir sempre a terra
a l'humit emporlanat;
van dir que durien palla
i encar l'estem esperant.

Passàrem un i dos dies
sense beure ni menjar
«Això s'ho porta la guerra
i us haveu de conformar,
—ens diuen amb flemma els grossos—
resistir és triomfar!”.

31 Joan Colom i Grau (1905-1991). Acabada la guerra va ser rector de Tona, i durant els mesos que va estar amagat al Brull va escriure una sèrie de poesies, recollides el 1963, en un llibre que porta el títol d'*Estrofes de Passió: al bosc agost del 1936-maig del 1937*. Cap a l'abril de 1937, va poder passar a França en una de les expedicions organitzada per en "Pere de la Pipa", que no era altre que mossèn Pere Viñas i Currius (1903-1985), vicari de la parròquia de Santa Eulàlia de Riuprimer.

32 Josep Vila i Blanch (El Brull, 1919-2008).

Escolliren la nit fosca
per a du'ns ací d'allà,
aixís com dissortats xeros
ningú sap d'on ve i on va.

En el tren a la portella
ningú pogué treure el cap;
un que va voler provar-ho
li entrà una bala pel braç.

Sempre teníem per banda
un incògnit guardià
que no du galons ni estrelles
però sí una arma a la mà.

Les dones mentre passàvem
deien unes sospirant:
"Ai pobrissons fills de mare.
Com els porten a matar!!
Una altra amb amenaces
deia: "Fort! Són emboscats!".

Arribats al lloc sabérem
que érem del Cadi en el pla.
Ens posen a una pallissa
tota plena de forats.
Un amic entre les fustes
amb mala s'estimbà
i no cal demanar auxili
perquè metges no n'hi ha.

Allí cada nit cridaven
un o dos o tres companys
... s'oïen altres tants tiros...
i quedaven liquidats!

Era la forma buscada
pels alcaldes dels poblats
amb l'anuença dels rojos
per a fe'ns assassinar!

Aixís posaven en pràctica
l'amnistia general
de que feia tanta gala
el govern republicà.

Ben punt ho vàrem entendre
corrent ens vam esquitllar
xorrats fins al coll set dies
seguint sots i patint fam
i dormint sota la pluja
per fi a casa hem arribat.

Gràcies a Déu i a la Verge
ja tornem a se al Boscàs.
El quin ara ens en vulgui treure
cal que vingui ben calçat.

Que asseguri la vinguda,
la tornada no caldrà...

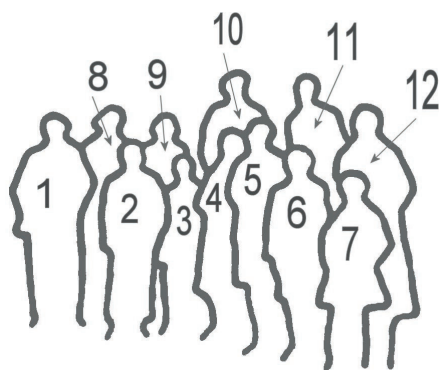
Els homes que s'estaven refugiats al Vilar, quan la situació es va fer més angoixant per l'increment dels registres, de dia s'amagaven al bosc proper, i a la nit anaven a la casa, això sí, amb totes les precaucions i amb una sortida d'emergència preparada d'antuvi. Fins i tot l'amo de la casa, Ramon Vilar, es va haver de fer fonedís. També el seu germà, Lluís,³³ que va haver de marxar de Seva on vivia per anar a la casa pairal a amagar-se.

Al Vilar, a banda dels propietaris i dels que hi havien anat per amagar-se, hi vivien i hi treballaven altres persones, entre mossos i pastors. Com una noia, que aleshores tenia uns setze anys, que a banda de fer-hi feines, quan

33 Lluís Vilar i Escat (El Brull, 1907-Torelló, 1987). Estava casat amb Teresa Codina i Costa (Sant Julià de Vilatorrada, 1900). Vivien al carrer de Baix, de Seva. Aquesta dona va ser detinguda com a represàlia perquè l'home s'havia amagat. Va estar empresonada del 27 de juny a l'11 de setembre de 1938. Lluís Vilar era fill de la segona dona del seu pare, d'aquí que el segon cognom sigui diferent del de son germà Ramon.

Grup de persones davant el Vilar de la Castanya. Any 1942. (AXCV).

Identificació persones de la foto del Vilar: 1- En "Fagina" (portava els matxos), 2- Ton Vilar i Cabanas, 3- Lluís Vilar Cabanas, 4- Iaia de Tortosa (s'estava al Vilar), 5- Antònia Vilar i Cabanas, 6- Dolors Vilar i Cabanas, 7- Teresina Vilar i Cabanas, 8- Un amic de l'Àngel Pujol, 9- Cinta Viña, de Tortosa, 10- Joan de can Pou (mosso del Vilar), 11- Àngel Pujol (cosí de l'amo del Vilar), 12- Maria Cabanas i Esquerrà.

convenia la feien passar com a la xicota de "Josep Martí". Aquesta va ser una estratagema que sovint es feia servir per donar llibertat de moviments o ajudar a escapar, a algun capellà. Aquella noia era l'Angeleta Clos,³⁴ del Molí de l'Adrobau on vivia el seu pare i un germà. El molí era propietat dels del Vilar.³⁵

Precisament el germà d'aquella noia, que també va decidir amagar-se per no haver d'anar a la guerra, va fer que al no presentar-se a la crida de la seva lleva els carrabiners fessin una visita a casa seva. Al no trobar-lo van apallissar el pare perquè els digués on era amagat son fill. L'Antònia del Vilar, ens explica que els crims que feia aquell home, se sentien des de casa seva. Això va fer que el fill s'anés a presentar.

Al Vilar també hi havia uns carboners tortosins. Aquests, junt amb d'altres famílies del Baix Ebre, arribaven al Montseny el març o l'abril, i marxaven cap a l'octubre, després de fer les piles carboneres. A Benifallet encara hi viu la Cinta Viña, que durant la guerra era una xica que vivia al Vilar, mentre els pares ho feien en una de les cabanes que es feien els carboners dins del bosc.

³⁴ Àngela Clos i Vila (El Brull, 1920).

³⁵ A l'Adrobau hi vivia en Jaume Clos i Dalmau (Fogars de Tordera, 1871) i el seu fill, Pere Clos i Vila (El Brull, 1914).

EL FINAL DE LA GUERRA

"2 de febrer de 1939. Victòria! La Castanya (festa de la Candelera)". Això escrivia en el seu quadern mossèn Jesús. Ple de joia per l'arribada de la pau, va fer una poesia que titulà "Victòria!!!", que més tard va convertir en el: "*Te Deum* de la Victòria", per a quatre veus mixtes. Uns dels versos canten:

Vestiu's de festa, muntanyes d'Osona!
Apa! Enriola't Montseny blanquejat!
No veus que et donen ja l'enhorabona
el Tibidabo, Cadí i Montserrat? (*Quadern tercer*)

El juliol de 1938, a la Castanya, va escriure aquesta poesia sobre la creu del Matagalls, que també musicà i arranjà per a cor i cinc veus mixtes. En una nota a part, hi va escriure:

Aquesta és la Creu actual que ha sobreviscut a la revolució ferotge del 1936, que jo contemplava des del Pla de la Calma on la Providència m'havia ofert un oàsic [sic] recés on tot content i agraït vaig adreçar aquest càntic pobre..., però enardit.

Matagalls (cançó)

Com roure mil·lenari
que arrela en la muntanya
així la creu s'aixeca
al cim del Matagalls.
Mireu-la amb quanta ufana
estén allà els dos braços
amples fornits i dobles
com braços de gegant.
Amb l'un senyala a Roma
a Catalunya amb l'altre
com si el Pare amb la filla
volgués agermanar.
I com a Magdalena
li diu tota amorosa:
—"Aixeca't dissortada!
de plorar no estàs tipa?
Aixeca't Catalunya!
No tornis a pecar.
Si et falta llum i guia
el camí vull mostrar-te.
És el camí dels avis
que et feren rica i plena.

És el camí dels avis
que sempre m'adoraren
i en ses lluites m'alçaren
per sempre immortal.
Per xo a l'enderrocar-me
dels cims i les façanes
s'ha esfumat ta grandesa
i fos ta valentia.
Has dat mil estrebadades
i has quedat sense força...,
puix n'has perdut la causa
com Samsó els seus cabells.

Si vols altra vegada
tornar a ser rica i forta
espolsa ta senyera
del llot que hi ha caigut.
Fes que brilli formosa
sense afegits indignes
que han enfosquit ta glòria
i pres ta fesomia.
Aixeca la senyera
del cavallet Sant Jordi

aixeca-la de terra
i al vent del tot desfeta
que onegi immaculada
pel cel de Montserrat”.

Oh Creu santa i valenta
oïm prou ta complanta
com la veu de la mare
que ens crida a l'aixopluc.
Quan del roig esclavatge
es trenquin les cadenes
veuràs Creu redemptora
que els fills de Catalunya
malgrat la vil riuada
no s'han tornat pas borts.
Veuràs que s'hi ha fet trossos
del cos dels nostres màrtirs
i han destrossat els temples
i els valors d'or i argent

és ben sencera i forta
nostra Fe i Esperança
i més sencer encara
l'amor del nostre pit.
Per xo en veure ensorrades
les creus de tots el tocoms
mirant l'excelsa punta
on treus ton cap de ferro
hem vist com una albada
de gran llum precursora
i amb l'ànima roenta
i el cor ple d'esperança
hem dit: “Ànima forta
germans en l'esclavatge!
Si morta la Creu sembla
no són pas totes mortes
per llavor queda encara
la Creu de Matagalls!”.

Acabada la guerra, mossèn Capdevila va tornar a la seva parròquia de Bellpuig. Allà, aquell home pregonament catalanista, hagué de suportar el catolicisme ranci de l'Església espanyola, impregnada de la ideologia dominant del nou règim, el nacional-catolicisme d'aquella Espanya “*una, grande y libre*”.

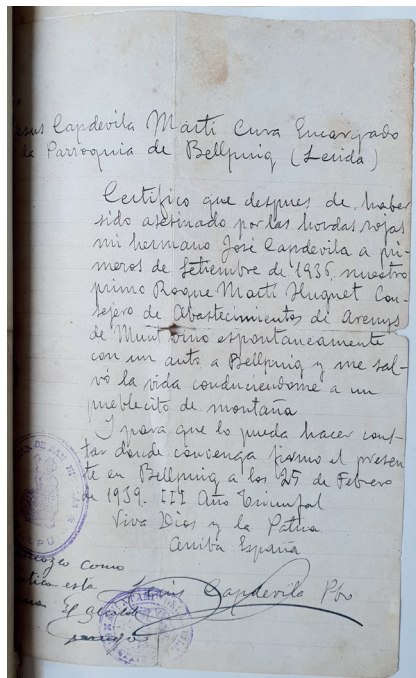
Com explica Josep M. Folch i Torres, que tant havia fet per la nostra llengua creant els Pomells de Joventut o el popular *En Patufet*:

[...] si la guerra havia estat un temps d'excepció, tampoc la postguerra no seria normal; tornaria a haver-hi persecucions, execucions i atemptats contra la llibertat, d'un altre signe, és clar. La llengua catalana, ara, seria proscriu. Ni una targeta de visita no es podria imprimir en català, sota pena de multa o detenció. Prohibides totes les publicacions en català, entre elles *En Patufet*, que tot i ser un setmanari infantil de clara inspiració cristiana era reu, als ulls del nou règim, del delictes imperdonable de ser escrit en català.³⁶

Jesús Capdevila, que va morir l'1 d'agost de 1982, havia anat algunes vegades a visitar la gent del Vilar, i fins a la seva mort va mantenir correspondència amb alguna de les filles d'aquella casa, que avui és propietat de la Generalitat de Catalunya.

36 FOLCH I TORRES, Josep M., *Pàgines viscudes del temps de la guerra*, Sabadell: Fundació Caixa de Sabadell 2000, pp. 7-8.

Sobre el seu comiat, la crònica diu que: “El seu funeral va ser presidit per l’Excm. I Rvdm. Dr. Josep Pont i Gol,³⁷ Arquebisbe de Tarragona, que concelebrà amb personalitats eclesiàstiques d’arreu del bisbat. Hi assistiren

Autògraf de Mn. Jesús, avalant el seu cosí, 25 de febrer de 1939 (ATM3).

personatges importants del món de la música i el cant, de la poesia i altres arts d’arreu de Catalunya”. L’Escola Municipal de Música de Bellpuig porta el seu nom.

Però, què li havia passat al seu cosí, Roc Martí i Huguet,³⁸ membre del Comitè Antifeixista d’Arenys de Munt i conseller de proveïments de l’ajuntament, que havia ajudat el seu cosí capellà a fugir quan el perseguïen?

Doncs, que va ser denunciat pel cap local de la Falange d’Arenys de Munt,³⁹ per haver col·laborat, segons ell, en diversos fets delictius ocorreguts a la població. Va ser detingut i empresonat a la Model de Barcelona.⁴⁰ Després d’un judici sumaríssim sense cap garantia, per adhesió a la rebel·lió militar, i sense fer cas de les diverses peticions de clemència i testimonis al seu favor aportats al tribunal, el 28 de desembre de 1939 va ser condemnat a mort. De res no va servir la carta que mossèn Jesús va enviar al tribunal militar certificant com l’havia ajudat a salvar-se.

37 Josep Pont i Gol (1907-1995). Havia nascut a Bellpuig.

38 Havia nascut a Bellpuig, el 4 de febrer de 1905. Es va casar, el 1928, amb Rosa Alsina i Cassà (Arenys de Munt, 1906-Barcelona, 1995). Havia treballat de serraller i vivia al carrer Riera i Peña 4, d’Arenys de Munt, amb la seva família. Havia estat afiliat al sindicat de la CNT i al PSUC. En acabar la guerra tenia 34 anys. En Martí, que era de la lleva de 1926, s’havia allistat com a voluntari al cos de carabiners, i va ser destinat a la 1a secció d’automòbils de la 35a Unitat Estratègica de l’arma d’aviació. Segons ens diuen, va ser l’abril de 1939 quan, tement possibles represàlies dels vencedors, va intentar passar desapercebut dins l’exèrcit franquista. Però la seva antiga militància amb els anomenats “rojos”, va fer que el denunciessin. En Martí era fill de Carles Martí i Santiveri (Bellpuig 1896), que era pagès, i de Teresa Huguet i Pallàs (Sant Martí de Maldà, 1869).

39 Joaquim Corbera i Canals. Segons ens han dit, havia passat molt de temps empresonat pels republicans.

40 (ANC).

Tampoc va tenir cap efecte el testimoni de tres religioses⁴¹ a les que també havia ajudat a fugir, ni la carta de dos veïns,⁴² sol·licitant que la pena de mort li fos commutada. Tots donaven fe de la seva actuació moderada durant la revolució.⁴³ Roc Martí i Huguet va ser executat al camp de la Bota, a dos quarts de set del matí, del dia 12 de novembre de 1940, i sebollit a la fosa comuna del cementiri del sud-oest de Barcelona.

AGRAÏMENTS

Agraïm a la família Capdevila i Ortís, l'autorització per a consultar i publicar la documentació i les imatges, referida al temps que Mn. Jesús Capdevila va passar amagat al Montseny. Com també a Josep Capdevila i Marsans i al seu fill Raül Capdevila i López, a Pere Jesús i a Dolors Capdevila i Ortís.

ARXIU CONSULTATS

Arxiu de Mn. Jesús Capdevila i Martí (AJCM). Arxiu Municipal de Bellpuig (AMB). Arxiu Municipal del Brull (AMBr). Arxiu Municipal de Seva (AMS). Arxiu Municipal del Montseny (AMM). Arxiu Municipal d'Arenys de Munt (AMAM). Registre Civil de Barcelona (RCB). Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic (ABEV). Arxiu Nacional de Catalunya (ANC). Archivo Tribunal Militar Tercero (ATM3). Archivo Histórico Nacional. Causa General (AHN.CG). Arxiu família Martí (AFM). Arxiu Xavier Cateura Valls (AXCV).

BIBLIOGRAFIA

- BADIA, L. (1988), *Martirologi Solsoní*, Barcelona: Editorial Claret.
- COLOM, J. (2007), *Estrofes de Passió: al bosc agost del 1936-maig del 1937*. Tona: Sant Amand. Edició facsímil de l'edició de 1963.
- FOLCH I TORRES, J.M. (2000), *Pàgines viscudes del temps de la guerra*, Sabadell: Fundació Caixa de Sabadell.
- FONTANA, J.M. (1951), *Los catalanes en la guerra de España*, Barcelona: Editorial Acervo.
- MASRAMON, X. (2011), *Memòries dels meus avis*, Vallgatina (Oristà), Edició familiar.
- PLADEVALL, A. (1998), *El Brull. Un terme entre la Plana de Vic i el Montseny*, Diputació de Barcelona.

41 Aquestes tres religioses les havia recollit a Tàrraga en Roc Martí, el dia que va anar a buscar el seu cosí Jesús a Bellpuig, per portar-les també a Arenys de Munt per tal que no els hi passés res. Una d'elles era la seva germana Antònia Martí i Huguet.

42 Aquests veïns eren, Miquel Catà, i Gaspar Viader.

43 (ATM3).

- PORTALS, J. (2010), "El grup Montseny", a Butlletí de l'Associació d'Amics de Tagamanent, *Tagamanent* núm. 68, desembre.
- ROMA, F. (2013), *La guerra oblidada de l'Alt Congost. 1936-1950*, Bubok Publishing.
- SURROCA, E. (2017), *Guerra i repressió a Arenys de Munt (1936-1939)*, Arenys de Munt.
- AA.VV. (2008), "Mn. Jesús Capdevila. In memoriam", a *Gent de casa*, Ajuntament de Bellpuig.